

Arbeidsinspectie

Postbus 90801
2509 LV Den Haag
www.arbeidsinspectie.nl

Bestelnummer 666
versie november 2008

De zorg voor veilig en gezond werken op de bouwplaats

Bij een bouwproject zijn veel verschillende partijen betrokken: opdrachtgevers, vergunningverleners, ontwerpers en architecten, adviseurs, werkgevers (hoofd-, neven- en gespecialiseerde aannemers), (buitenlandse) werknemers, zelfstandigen en (toe)leveranciers. Zij moeten er met elkaar voor zorgen dat het werk op de bouwplaats veilig en gezond kan gebeuren.

In ongeveer de helft van de ongevallen in de bouw speelt falend management een rol. Dit blijkt uit analyses van ongevallen.

In de praktijk blijkt het vaak geen eenvoudige opgave om deze samenwerking en zorg te realiseren. Dit komt door het karakter van de bouwwerkzaamheden:

- Er is sprake van tijdelijke werkplekken (bouwplaatsen), waar de arbeidsomstandigheden van moment tot moment kunnen wisselen.
- Er moet met steeds andere partijen worden samengewerkt.
- Men is vaak afhankelijk van anderen.
- De opdrachtgever speelt een rol bij het vormgeven van de arbeidsomstandigheden.

Preventie, samenwerking en coördinatie

Bij het organiseren van veilig en gezond werken op een bouwplaats zijn de belangrijkste aandachtspunten preventie, samenwerking en coördinatie. Belangrijk is dat duidelijk is wie waarvoor verantwoordelijk is. Let u daarbij vooral op de volgende punten:

- De risico-inventarisatie en -evaluatie (RI&E) moet van toepassing zijn op de actuele stand van zaken op de bouwplaats. Dus u moet als werkgever niet alleen een RI&E voor uw bedrijf hebben maar ook een locatie-specifieke object- of project-RI&E voor de verschillende bouwwerken. Een standaard RI&E zonder duidelijke relatie met de feitelijke situatie op de bouwplaats, voldoet niet.
- Wanneer u samenwerkt met andere werkgevers en/of zelfstandigen, moeten de veiligheid en gezondheid goed geregeld zijn; dit betekent dat u met andere werkgevers en/of zelfstandigen moet afstemmen. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij de opdrachtgever of uitvoerende partij. Deze stelt een coördinator aan die de zorg voor de veiligheid en gezondheid op de bouwplaats moet coördineren.
- Voor risicovolle bouwwerken en voor grote bouwwerken moet de opdrachtgever een Veiligheids- en Gezondheidsplan (V&G-plan) opstellen.

Arbeidsrisico's op de bouwplaats

Deze brochure gaat vooral over de organisatorische kant van de arboregels. Welke technische maatregelen u kunt nemen om arbeidsrisico's te verminderen, leest u in de brochure 'Arboregels op bouwplaatsen'. Die brochure behandelt de belangrijkste risico's in de bouw, namelijk:

- veilige inrichting arbeidsplaats (valgevaar, gevaar getroffen te worden door vallende voorwerpen, aanrijdgevaar, instortingsgevaar, slechte begaanbaarheid bouwterreinen);
- gevaarlijke stoffen (kwarts, oplosmiddelen, asbest);
- fysieke belasting (tillen, duwen, trekken, slechte werkhouding);
- geluid en trillingen;
- arbeidsmiddelen (ladders, steigers, werken aan lijnen, machines, hijs- en hefwerktuigen en elektrische veiligheid).

Coördinatie van de zorg voor goede arbeidsomstandigheden

In deze brochure kunt u lezen hoe de zorg voor goede arbeidsomstandigheden op bouwplaatsen georganiseerd moet worden. Een 'bouwplaats' is: elke tijdelijke of mobiele arbeidsplaats waar civieltechnische werken of bouwwerken tot stand worden gebracht. Zoals (wegen)bouw, grondwerken, installatie, afbouw, renovatie/reparatie/sloop- en onderhoudswerkzaamheden. Deze brochure is voor alle beroepsgroepen die op bouwplaatsen (samen)werken.

In het eerste deel vindt u:

- welke organisatorische verplichtingen u als werkgever heeft;
- wat u als werkgever moet doen om de belangrijkste veiligheids- en gezondheidsrisico's aan te pakken.

Het tweede deel van de brochure gaat over de samenwerking tussen de verschillende partijen op de bouwplaats, en de bevordering van de veiligheid bij complexe bouwprojecten. In dit deel vindt u:

- welke verplichtingen de opdrachtgever en de uitvoerende partij in het bouwproces hebben, en wat uw rol als werkgever daarbij is;
- wat alle partijen moeten doen om het werk veilig en gezond te laten verlopen;
- een overzicht van relevante informatie voor 'de zorg voor de arbeidsomstandigheden' op de bouwplaats.

Uw branche

De sector Bouw kent drie deelsectoren. De Burgerlijke- en Utiliteitsbouw; Grond, Weg- en Waterbouw; Afbouw en Onderhoud. De installatiebranche wordt ook tot de bouwsector gerekend. De bedrijven in deze sector variëren van zeer groot tot eenmansbedrijven. Er werken meer dan 600.000 werknemers in de bouw. De werkzaamheden vinden plaats op duizenden bouwplaatsen, variërend van een dakrenovatie tot aan een groot infrastructureel werk.

Werken in de bouw gaat gepaard met veel veiligheids- en gezondheidsrisico's. Ongeveer een derde van alle ongevallen gebeurt in de bouw, terwijl daarin slechts ca. 7% van de beroepsbevolking werkzaam is. Ook gezondheidsrisico's vormen een omvangrijk probleem.

Arbocatalogus

Werkgevers en werknemers maken samen afspraken over de wijze waarop zij binnen hun onderneming of branche invulling geven aan de overheidsvoorschriften voor veilig werken. Deze afspraken worden vastgelegd in een arbocatalogus. Zodra een arbocatalogus is getoetst door de Arbeidsinspectie, vormt die het referentiekader voor de inspecties van de Arbeidsinspectie. Werkgevers die werk maken van de arbocatalogus kunnen rekenen op een soepele opstelling van de Arbeidsinspectie. In sectoren met hoge risico's waar een arbocatalogus ontbreekt, zal de Arbeidsinspectie vaker inspecteren dan in sectoren met lage risico's.

Arboconvenanten

In de afgelopen jaren hebben de brancheorganisaties samen met de vakbonden arboconvenanten opgesteld voor de dakdekkers, bouw, funderingsbranche, afbouw en onderhoud, installatie- en isolatiebranches en de schoonmaak- en glazenwassersbranche. In deze arboconvenanten zijn veel arborisico's geïnventariseerd en zijn oplossingen uitgewerkt.

De cao's

Cao's kunnen werkgevers verplichten te zorgen voor goede arbeidsomstandigheden. Regelmatig worden specifieke punten opgenomen in de cao (bijvoorbeeld: beperken van fysieke belasting of opstellen van RI&E). Aangezien de cao vaak op deze punten algemeen verbindend is verklaard, zijn het branche-verplichtingen geworden waaraan alle werkgevers zich moeten houden. Deze verplichtingen kunnen verder gaan dan de Arboret.

Veiligheid en gezondheid, uw zorg

Als werkgever moet u een zo goed mogelijk arbeidsomstandighedenbeleid voeren. Dit betekent dat uw werknemers veilig en gezond moeten kunnen werken. Kennis van de risico's is hiervoor een belangrijke basis. Zo kunt u gericht zoeken naar oplossingen om de arbeidsomstandigheden te verbeteren. Dat doet u aan de hand van een risico-inventarisatie en -evaluatie (RI&E).

Voor elke werkgever gelden onder andere de volgende arbozorgverplichtingen:

- opstellen van een (project- of object-) risico-inventarisatie en -evaluatie en het plan van aanpak;
- verzorgen van voorlichting, instructie en toezicht;
- aanstellen van een preventiemedewerker;
- organiseren van bedrijfshulpverlening;
- zorg dragen voor het veilig en gezond organiseren van het werk op bouwplaatsen;
- voorkomen van gevaren voor de veiligheid en gezondheid van werknemers;
- meewerken aan de veiligheids- en gezondheidsinstructies van de coördinator.

De eerste zes punten worden hieronder verder toegelicht. Het laatste punt komt aan de orde in deel 2 van deze brochure.

RI&E en plan van aanpak

Alle werkgevers moeten een RI&E uitvoeren en een plan van aanpak opstellen voor nodige verbeteringen. U bent 'werkgever' als er 'werknemers' zijn waarmee een gezagsrelatie bestaat. Het gaat niet altijd om een dienstverband, ook bijvoorbeeld zelfstandigen, uitzendkrachten of stagiaires kunnen 'werknemer' zijn.

Zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) hoeven geen RI&E uit te voeren. Zij hebben immers geen werknemers of anderen in dienst waarmee een gezagsrelatie bestaat.

Als u een RI&E wilt gaan maken, informeer dan eerst bij uw eigen brancheorganisatie of kijk op www.rie.nl of uw branche(organisatie) al beschikt over een branchespecifieke RI&E. Is dit zo, dan kunt u gebruikmaken van die branche-RI&E.

De RI&E is een instrument voor het in kaart brengen van de veiligheids- en gezondheidsrisico's. De RI&E is ook een handig uitgangspunt voor de voorlichting aan werknemers over de werkzaamheden en de risico's die daaraan zijn verbonden. Daarnaast geeft de RI&E de nodige informatie voor het opzetten van een op maat gesneden bedrijfshulpverleningsorganisatie.

Met de resultaten van de RI&E stelt u een plan van aanpak op. Dit kunt u zelf doen of uitbesteden aan anderen. U bent verplicht uw RI&E inclusief het plan van aanpak te laten toetsen. Dit moet gebeuren door een gecertificeerde deskundige of een gecertificeerde arbodienst.

De Arbeidsinspectie bij u op bezoek

Voor bedrijven met ten hoogste 25 werknemers geldt een uitzondering. De deskundigentoets is dan niet verplicht. Maar u moet dan wel gebruikmaken van een branchespecifiek RI&E-instrument dat in de cao is opgenomen.

In het plan van aanpak beschrijft u:

- welke verbeteringen u wilt doorvoeren;
- welke verbeteringen prioriteit hebben;
- wanneer de verbeteringen uitgevoerd moeten zijn;
- wie voor de uitvoering verantwoordelijk is.

Voor het aanpakken van verbeteringen gelden de volgende uitgangspunten:

- Risico's moeten zoveel mogelijk aan de bron worden weggenomen (bijvoorbeeld vervangen van gevaarlijke stoffen, arbeidsmiddelen gebruiken die voorzien zijn van de nieuwste ontwikkelingen, vaste voorzieningen aan gebouwen voor het veilig werken, lichter maken van producten).
- Is deze bronaanpak redelijkerwijs niet mogelijk (om technische, organisatorische of economische redenen), dan treft u maatregelen die voor alle werknemers gunstig zijn (bijvoorbeeld randbeveiliging, afschermen van een machine, toepassen hulpmiddelen).
- In sommige gevallen is het niet mogelijk om een aanpak aan de bron of een algemeen beschermende aanpak te kiezen. In die gevallen stelt u persoonlijke beschermingsmiddelen ter beschikking aan de werknemers (bijvoorbeeld persoonlijke valbeveiliging, gelaatsmaskers, handschoenen, helmen, gehoorbescherming).

Deze aanpak staat bekend als de arbeidshygiënische strategie en is wettelijk verplicht. De werkgever moet erop toezien dat deze strategie ook wordt toegepast en uitgevoerd.

Project- of object-RI&E

Ook de risico's van tijdelijke werkplekken op bouwplaatsen moeten door de werkgever worden geïnventariseerd. U moet een RI&E opstellen die is toegesneden op het project of object.

Bij reparatie- of onderhoudswerkzaamheden gaat u eerst ter plekke na wat de risico's zijn en welke hulpmiddelen nodig zijn. Bij nieuwe gebouwen of installaties gaat u op basis van het bestek en/of tekeningen op voorhand na wat de mogelijke bijzondere risico's ter plekke kunnen zijn. In elk geval legt u de risico's vast in een project- of object-RI&E.

Soms kunt u gebruikmaken van een model-RI&E. U moet dan wel duidelijk aan uw werknemers laten weten welk deel van de standaard RI&E voor deze specifieke situatie van toepassing is. U moet daarbij passende maatregelen benoemen. U mag ook gebruikmaken van de V&G-planner van de stichting Arbouw waar ook Taak Risico Analyses (TRA) in zitten. Deze TRA's vormen dan de basis voor de project- of object-RI&E. Als er o.a. sprake is van blootstelling aan schadelijk geluid en trillingen, schadelijke stoffen, of fysieke overbelasting moet de project- of object-RI&E hier expliciet aandacht aan besteden.

In een project- of object-RI&E worden locatie-specifieke risico's en locatie-specifieke voorzieningen en maatregelen uitgewerkt. Enkele voorbeelden hiervan zijn:

- toegankelijkheid werkplek
- begaanbaarheid terrein
- elektrische installatie
- fysieke belasting
- ladders en (rol)steigers
- persoonlijke beschermingsmiddelen
- (rand)beveiligingen en vanglijnen
- bekistingschotten
- kwarts en asbest
- verontreinigde grond
- kruipruimtes

Voorlichting, instructie en toezicht

Als werkgever bent u verplicht uw werknemers voor te lichten over de risico's die het werk met zich meebrengt. Ook moet u hen instrueren over de maatregelen die deze risico's beperken of wegnemen. Voorlichting en instructie zijn een belangrijke maatregel om ongevallen en verzuim in de werkzaamheden te voorkomen of te beperken.

Op een bouwplaats is het noodzakelijk om de voorlichting aan de werknemers van al die verschillende bedrijven te coördineren. De hoofdaannemer stelt hiervoor een coördinator aan. De informatie over de risico's en over veilig en gezond werken moet begrijpelijk zijn voor de werknemers. Voor bepaalde groepen, zoals kraanmachinisten en steigerbouwers, gelden specifieke deskundigheidseisen. Bijzondere aandacht is nodig voor jeugdige en oudere medewerkers, de begeleiding van nieuwe medewerkers en mensen die de Nederlandse taal onvoldoende beheersen.

Voorlichting is bijvoorbeeld nodig over:

- specifieke risico's en maatregelen op de bouwplaats;
- het gebruik van arbeidsmiddelen, zoals nieuwe apparaten en machines;
- het gebruik van persoonlijke beschermingsmiddelen;
- het verbod om beveiligingen weg te nemen of buiten werking te stellen;
- het juist en consequent gebruik van maatregelen op de werkplek (zoals het afdichten van vloergaten, het gebruik van steigers en rolsteigers, ladders, het omgaan met gevaarlijke stoffen en het voorkomen van fysiek zwaar werk).

U moet erop toezien dat de instructies en voorschriften worden nageleefd. Uw werknemers hebben daarin ook een eigen verantwoordelijkheid. De bouwplaatsmedewerker wordt geacht zich veilig en gezond te gedragen. De Arbeidsinspectie kan een werknemer een boete geven als hij zich schuldig maakt aan ernstige overtredingen.

Nadat de werkplek is ingericht en in gebruik is genomen, toetst u regelmatig of de gemaakte afspraken worden nagekomen. Zo nodig stuurt u bij.

Buitenlandse werknemers

Op bouwplaatsen worden steeds vaker ook buitenlandse werknemers ingezet. Door de taalbarrière is de kans op misverstanden groot. Een duidelijke en doeltreffende voorlichting is in deze gevallen extra belangrijk. Anders neemt de kans op onveilige en ongezonde situaties en ongevallen toe. De Arboret zegt dat werkgevers ervoor moeten zorgen dat voorlichting doeltreffend is en afgestemd op capaciteiten, kennis en ervaring van zijn werknemers. Belangrijk is dat de werkgever goed toeziet dat bij buitenlandse werknemers de instructies ook worden nageleefd.

Er zijn ook werkzaamheden (zoals het bedienen en aansturen van een kraan, of het werken in besloten ruimten) waar een goede communicatie absoluut essentieel is om ongevallen te voorkomen. De werkgever is ervoor verantwoordelijk dat die communicatie gewaarborgd is.

De communicatie over veilig en gezond werken met buitenlandse werknemers moet ook in de RI&E en het V&G-plan (zie deel 2) worden beschreven.

Preventiemedewerker

Ieder bedrijf moet een preventiemedewerker aanstellen of iemand binnen het bedrijf de preventietaken laten uitvoeren. De preventiemedewerker geeft voorlichting over veilig werken aan de (andere) werknemers. Bijvoorbeeld over het onderhoud van apparaten, het gebruik van machines en het werken met gevaarlijke stoffen. Daarnaast let de preventiemedewerker er op dat de werknemers de juiste beschermingsmiddelen gebruiken. En hij of zij kan eventuele ongevallen in uw bedrijf onderzoeken. De preventiemedewerker speelt ook een belangrijke rol bij het maken van de RI&E en het plan van aanpak.

Heeft u niet meer dan 25 medewerkers in dienst, dan kunt u als werkgever zelf de taak van preventiemedewerker vervullen.

Bedrijfshulpverlening

De organisatie van de bedrijfshulpverlening (bhv) is onderdeel van uw RI&E en het plan van aanpak. Een aantal zaken moet u in ieder geval op orde hebben. Zo moeten, afhankelijk van de omvang van en de risico's in uw bedrijf, één of meer werknemers zijn opgeleid als bedrijfshulpverlener. Iedere bhv'er moet voor één of meer van de hulpverleningstaken zijn opgeleid. De bhv-organisatie als totaal moet in staat zijn alle vier de hulpverleningstaken uit te voeren (zie de opsomming hieronder).

U kunt de bhv ook gezamenlijk met andere bedrijven in uw omgeving realiseren.

Ook op de bouwplaats moet de bhv goed geregeld zijn. Een bedrijfshulpverleningsplan dat is toegesneden op de specifieke bouwplaats, is onmisbaar.

Wanneer op een bouwwerk verschillende werkgevers werken, kunnen ze onderling afspraken maken over de bhv. Werknemers vallen dan onder de 'bedrijfshulpverleningsparaplu' van de coördinerende aannemer, vastgelegd in het V&G-plan. Omdat iedere werkgever verantwoordelijk blijft voor de veiligheid van zijn werknemers, zal hij wel moeten controleren of de taken daadwerkelijk goed geregeld zijn.

De taken van de bedrijfshulpverleners zijn:

- verlenen van eerste hulp bij ongevallen tot de komst van professionele hulpverleningsdiensten;
- beperken en bestrijden van een beginnende brand;
- beperken van de gevolgen van ongevallen;
- in noodsituaties alarmeren en evacueren van alle werknemers en andere personen op de bouwplaats.

Anders organiseren voorkomt stress

Op de bouwplaats kunt u vaak nog veel doen om de prestaties te verbeteren en de arbeidsbelasting te verminderen. Slechte voorbereiding en samenwerking op de bouwplaats zijn belangrijke oorzaken van werkstress. Zowel uitvoerders als uitvoerend personeel hebben hiermee te maken. Slechte samenwerking leidt tot te veel werk, extra tijdsdruk en haperende contacten. Mensen moeten onnodig op elkaar wachten, dingen worden vaak dubbel gedaan, of moeten opnieuw omdat het werk niet goed is uitgevoerd.

Stress wordt in sommige beroepen ook veroorzaakt door de zwaarte van het werk, en door afwijkende werktijden. Steeds vaker worden werknemers ook geconfronteerd met agressief gedrag van buitenstaanders. In het bijzonder in de wegenbouw krijgen werknemers vaak te maken met agressie en geweld door weggebruikers of omwonenden.

De hoofdaannemer bepaalt in sterke mate de samenwerking tussen hem en de onderaannemers. Zo bepaalt de hoofdaannemer voor een groot deel de planning en volgorde van de verschillende activiteiten, regelt hij de inrichting van de bouwplaats, waar het materiaal moet komen te staan en op welke momenten wie mag en moet komen werken. Hij kan hierbij de werkdruk verminderen door:

- een goede logistieke routing van het materiaal, zodat bijvoorbeeld kranen na elkaar door verschillende bedrijven kunnen worden gebruikt;
- een goede planning van de activiteiten op de bouwplaats van de verschillende bedrijven, zodat bijvoorbeeld leidingen in kruipruimten kunnen worden aangebracht voordat de vloer wordt geplaatst.

Uw beleid moet erop gericht zijn om werkdruk, agressie en geweld zoveel mogelijk te voorkomen. Bij het opstellen van de RI&E kan blijken dat uw werknemers risico lopen op een van deze vlakken. U moet dan in het plan van aanpak maatregelen opnemen voor de beheersing van dit risico.

Optimale arbeidsveiligheid

Uit analyses van ongevallen in de bouw blijkt dat bijna 70% wordt veroorzaakt door:

- val van ladder en steiger (29%);
- val van hoogte: dak, verdieping, etc. (21%);
- contact met vallende objecten of bewegende delen van een machine (18%).

Door de volgende vier maatregelen kan de helft van de ongevallen voorkomen worden:

- aanwezigheid van deugdelijke randbeveiliging op daken, vloeren, steigers en platforms;
- laddergebruik beperken. Zorgen voor juiste plaatsing van ladders (zijn de omstandigheden geschikt voor plaatsing van ladders, zijn deze van juiste afmeting en worden ze op een stabiele en vlakke ondergrond geplaatst onder een veilige hoek, en gezekerd tegen verschuiven);
- deugdelijke constructie van steigers (met name het plaatsen, de verankeringen, etc.) en staat van de steigervloeren (o.a. aansluiting op gebouw);
- aanwezigheid van deugdelijke afschermingen bij machines.

Door cultuuromslag forse verbetering

Ongevallen zijn vaak het gevolg van onveilig gedrag: het niet juist toepassen van persoonlijke beschermingsmiddelen of niet volgen van veiligheidsprocedures. Hoe in de praktijk wordt omgegaan met veiligheid heeft alles te maken met de bedrijfscultuur. Door aanpassing van de bedrijfscultuur zou het aantal arbeidsongevallen gemiddeld met ruim 10% kunnen dalen.

Praktijkvoorbeelden hebben een top tien met tips opgeleverd voor een betere arbeidsveiligheid op de werkvloer:

- Betrokkenheid (top)management is essentieel.
- Norm leidinggevende is norm medewerkers.
- Zoek de weerstanden en los ze op.
- Beïnvloed veiligheidsgedrag.
- Beloon goed gedrag.
- Laat medewerkers zelf nadenken.
- Los veiligheidsproblemen operationeel op.
- Leer van elkaar.
- Maak resultaten zichtbaar.
- Borg de veiligheidscultuur in een structuur.

De Stoffenmanager

De Stoffenmanager is een digitaal hulpmiddel voor het MKB. U vindt het programma op www.stoffenmanager.nl.

Met de Stoffenmanager kunt u:

- inventariseren welke risico's er in uw bedrijf zijn bij het werken met gevaarlijke stoffen;
- nagaan of die risico's voldoende worden beheerst;
- nieuwe maatregelen vinden om de risico's te beperken of weg te nemen.

Daarnaast kunt u vanuit de Stoffenmanager werkplekinstructiekaarten printen die precies zijn toegesneden op de situatie in uw bedrijf. Het programma biedt ook ondersteuning bij het opstellen van een RI&E en het plan van aanpak.

De Stoffenmanager geeft een waarschuwing als de opgeslagen gevaarlijke stoffen de maximale hoeveelheid overschrijden. En ook als u gevaarlijke stoffen bij elkaar opslaat die niet bij elkaar mogen worden opgeslagen.

Het bouwproces

De Arboregels verplichten alle partijen om samen te werken met anderen, zodat de zorg voor veilig en gezond werken op de bouwplaats gestalte krijgt. Voor opdrachtgevers en de uitvoerende partij gelden een aantal specifieke verplichtingen.

Bij samenwerking met andere werkgevers geldt voor de opdrachtgever en uitvoerende partij:

- de invulling van de coördinatieplicht voor de ontwerp- en uitvoeringsfase.

Als het om een groot bouwwerk gaat, is ook verplicht:

- het versturen van een kennisgeving aan de Arbeidsinspectie.

Bij risicovolle werkzaamheden of grote bouwwerken gelden voor de opdrachtgever of uitvoerende partij ook de volgende verplichtingen:

- het opstellen en actueel houden van het Veiligheids- en Gezondheidsplan;
- het coördineren van de samenwerking tussen de verschillende werkgevers (en eventuele zelfstandig werkenden) op de bouwplaats;
- het vermelden van beveiligingen en technische hulpmiddelen op de bouwplaats en het aangeven hoe op deze voorzieningen toezicht wordt uitgeoefend;
- bij het ontwerpen van een bouwwerk moet de opdrachtgever er rekening mee houden dat het bouwwerk gebouwd en onderhouden kan worden zonder risico's voor de veiligheid of gezondheid van de werknemers.

Deze punten zijn hierna verder toegelicht.

De samenwerking en coördinatie op de bouwplaats

De veiligheid op de bouwplaats staat of valt met een goede samenwerking van alle partijen. Dat begint al in de ontwerpfase en loopt door in de uitvoeringsfase.

In de uitvoeringsfase, waarin de feitelijke bouwwerkzaamheden plaatsvinden, opereren veel werkgevers tegelijkertijd of achtereenvolgend op dezelfde bouwplaats. Zij beïnvloeden daarbij elkaars werkomstandigheden. Er is op de bouwplaats meestal sprake van collectieve risico's die niet door elke werkgever afzonderlijk zijn aan te pakken.

De aanpak van deze collectieve risico's kan alleen effectief gebeuren door een goede samenwerking en een actieve coördinatie van de werkzaamheden. Daarom zijn er vanuit de Arbowet de volgende belangrijke verplichtingen:

- het opstellen van een Veiligheids- & Gezondheidsplan (V&G-plan);
- het aanwijzen van een coördinator ontwerpfase;
- het aanwijzen van een coördinator uitvoeringsfase.

Deze verplichtingen liggen in de eerste plaats bij de opdrachtgever. Na de gunning gaan de verplichtingen over naar de uitvoerende partij (meestal de hoofdaannemer).

De rol van de opdrachtgever

De opdrachtgever speelt een belangrijke rol bij veiligheid op de bouwplaats. Hij moet er bij het ontwerpen van een bouwwerk al rekening mee (laten) houden dat het bouwwerk in de uitvoeringsfase veilig en gezond kan worden gebouwd. De keuze van constructie en materialen is van grote invloed op de veiligheid en gezondheid van werknemers tijdens de uitvoering. Door goede keuzes in de ontwerpfase kunnen onveilige of ongezonde werksituaties in de daadwerkelijke uitvoeringsfase worden voorkomen.

Veilig en gezond ontwerpen

In de ontwerpfase is de opdrachtgever vaak de enige die de waarborgen kan creëren voor een veilige uitvoering van het werk en een veilige en gezonde werkplek. Hij moet daarbij uitgaan van twee principes:

- gevaren moeten worden voorkomen of bestreden bij de bron;
- collectieve bescherming gaat boven individuele bescherming.

Enkele voorbeelden die bij het veilig en gezond ontwerpen een rol kunnen spelen zijn:

- bouw- en woonrijp maken van de locatie;
- grondwaterbeheer tijdens het bouwen;
- aanbrengen van glazenwasinstallatie;
- aanbrengen van een dakluik en vaste leuningen op gebouwen die regelmatig betreden moeten worden;
- vaste ankerpunten voor terugkerende en kortdurende werkzaamheden op het dak;
- afzetting bij spoor- of wegwerkzaamheden.

De opdrachtgever moet ook rekening houden met doorgaande exploitatiewerkzaamheden, en met voorzienbare onderhoudswerkzaamheden.

Arboverplichtingen voor de opdrachtgever

De opdrachtgever moet bij risicovolle werkzaamheden of grote bouwwerken zorg dragen voor de volgende punten:

- De opdrachtgever moet rekening houden met de algemene uitgangspunten van de Arbowet.
- De opdrachtgever moet een V&G-plan opstellen. Hij zorgt er ook voor dat het V&G-plan steeds wordt bijgehouden.
- De opdrachtgever sluit een schriftelijke overeenkomst met de uitvoerende partij waarin hij de coördinatieverplichtingen voor de uitvoerende partij vastlegt.
- Bij een groot bouwwerk moet de opdrachtgever het bouwwerk via een kennisgeving melden aan de Arbeidsinspectie.

Als er op de bouwplaats wordt samenwerkt met andere werkgevers, geldt ook deze verplichting:

- De opdrachtgever benoemt een coördinator ontwerpfase. Deze coördineert de samenwerking tussen de verschillende partijen in het bouwproces.

Veiligheids- & Gezondheidsplan (V&G-plan)

De opdrachtgever moet bij risicovolle bouwwerken een V&G-plan opstellen, bij voorkeur in overleg met de uitvoerende partijen. In het V&G-plan wordt aangegeven hoe de samenwerking en afstemming is geregeld tussen preventiemedewerkers, bedrijfshulpverlening en coördinator.

Wanneer is een V&G-plan verplicht?

- Als het werk risicovol is. Bijvoorbeeld bij: risico op bedolven worden, vastraken, vallen of verdrinken; werken met chemische of biologische stoffen; werken bij hoogspanningskabels en springstoffen; het werk in en bij putten; het werken in (ondergrondse) tunnels, onder water; werken onder overdruk; het (de)monteren van geprefabriceerde elementen;
- Bij bouwwerken met een verwachte bouwduur van meer dan 500 mensdagen (of meer dan 30 dagen, en op enig moment gelijktijdig meer dan 20 werknemers). De Arbeidsinspectie moet vooraf van deze bouwwerken in kennis worden gesteld.

Het V&G-plan is toegespitst op de specifieke risico's van het bouwwerk. Het bevat:

- de aanpak van de gezamenlijke risico's (zoals draagkracht van de grond, begaanbaarheid van het bouwterrein, opslag van het bouw materiaal, intern transport, toezicht op de kwaliteit van de steiger in gebruiksfase);
- afspraken over wie waarvoor verantwoordelijk is;
- hoe om te gaan met de risico's als gevolg van de samenloop van werkzaamheden;
- in voorkomende gevallen: hoe om te gaan met de gevaren die voortkomen uit de wisselwerking tussen de bouwwerkzaamheden en doorgaande exploitatiewerkzaamheden. Bij doorgaande exploitatiewerkzaamheden is te denken aan bijvoorbeeld ziekenhuizen, scholen, bewoning, spoor- en wegverkeer en industriële processen die wel doorgaan. Deze hebben invloed op de bouwwerkzaamheden;
- een beschrijving van de organisatie van de bedrijfshulpverlening op de bouwplaats;
- afspraken over het toezicht op de naleving van het V&G-plan.

Voorbeelden van onderwerpen die in het V&G-plan kunnen worden geregeld:

- voorlichting en instructie gezamenlijke risico's
- sanctiebeleid
- afzetting en bebording
- kleedruimtes en sanitaire voorzieningen
- opslag van materialen
- orde en netheid op de bouwplaats
- terreininrichtingsplan

Het V&G-plan is bedoeld als een dynamisch plan, dat steeds wordt aangepast aan de actuele situatie op de bouwplaats. De coördinator ontwerpfase geeft tijdens het ontwerpproces een eerste aanzet tot een V&G-plan. De basisversie van dit plan bevat de RI&E van het ontwerp van het bouwwerk. Zo nodig wordt het V&G-plan nader ingevuld en uitgebreid met nieuwe afspraken en maatregelen. Dit gebeurt aan de hand van de afzonderlijke project- of object-RI&E's van de bedrijven die op de bouwplaats werkzaam zijn. Zo ontstaan afspraken over concrete arbomaatregelen die in het V&G-plan worden opgenomen.

Het V&G-plan mag gecombineerd worden met het bouwveiligheidsplan dat in bepaalde gevallen door de gemeente wordt verlangd. Als het werk wordt aanbesteed, moet het V&G-plan deel uitmaken van het bestek.

Coördinatoren voor ontwerp- en uitvoeringsfase

Omdat er op een bouwplaats vaak meerdere bedrijven werkzaam zijn, moet de veiligheid geborgd worden door twee coördinatoren:

- een coördinator voor de ontwerpfase (aan te stellen door de opdrachtgever of de hoofdaannemer);
- een coördinator voor de uitvoeringsfase (aan te stellen door de hoofdaannemer).

De opdrachtgever of de hoofdaannemer mag zelf bepalen wie hij als coördinator aanstelt. Eventueel kan hij zelf als coördinator optreden, of eigen personeel aanwijzen. Hij kan echter ook kiezen voor externe deskundigen (zoals de architect of raadgevend ingenieur) of een externe dienst. De opdrachtgever en de uitvoerende partij zijn verantwoordelijk voor de kwaliteit van de coördinator en de kwaliteit van de uitvoering van de taken van de coördinator.

Wil een coördinator zijn taken naar behoren kunnen uitoefenen, dan gelden de volgende randvoorwaarden:

- De coördinator wordt zo vroeg mogelijk bij het ontwerpproces betrokken.
- De coördinator beschikt over kennis en ervaring van het bouwproces.
- De opdrachtgever en uitvoerende partij geven de coördinator instructies over zijn taakvervulling.
- Er zijn afspraken gemaakt over het toezicht op de uitvoering van de taken van de coördinator.

Werkzaamheden van de coördinator

De algemene opdracht van de coördinatoren is: de zorg voor de veiligheid en gezondheid van de personen op de bouwplaats coördineren.

De coördinator voor de ontwerpfase geeft tijdens het ontwerpproces een eerste aanzet tot het V&G-plan. Hij houdt het onderwerp 'veiligheid' op de agenda en zorgt ervoor dat de verschillende partijen hierover duidelijke afspraken maken. Zodra er nieuwe veiligheidsmaatregelen en -voorzieningen zijn afgesproken, voegt hij ze toe aan het V&G-plan.

De coördinator voor de uitvoeringsfase heeft de volgende taken:

- Hij stemt de inzet van onderaannemers en zelfstandigen zodanig op elkaar af, dat de veiligheidsmaatregelen en -voorzieningen op een doeltreffende manier worden gebruikt.
- Hij zorgt voor een goede samenwerking tussen de werkgevers en de zelfstandigen die (tegelijk of achtereenvolgend) bij het werk op de bouwplaats betrokken zijn.
- Hij plant met alle partijen de voorlichting van werknemers op de bouwplaats.
- Hij geeft aanwijzingen als werkgevers of zelfstandigen naar zijn oordeel niet of niet voldoende zorg dragen voor de veiligheid.
- Hij treft de nodige maatregelen zodat alleen bevoegde personen de bouwplaats kunnen betreden.
- Hij zorgt ervoor dat de benodigde gegevens in het V&G-plan staan en past het V&G-plan toe.

De rol van de uitvoerende partij

De uitvoerende partij is meestal de hoofdaannemer die de feitelijke bouwwerkzaamheden uitvoert. Hij is hoofdverantwoordelijk voor de samenwerking tussen de verschillende partijen en de coördinatie van het veilig en gezond werken op de bouwplaats.

De Arbowet noemt de volgende verplichtingen voor de uitvoerende partij:

- Hij moet een coördinator aanwijzen die de maatregelen voor de veiligheid en gezondheid voor de werknemers in de uitvoeringsfase coördineert. Hij is er ook verantwoordelijk voor dat de coördinator zijn taken kan uitvoeren.
- Hij sluit een schriftelijke overeenkomst met de opdrachtgever waarin is vastgelegd hoe hij invulling zal geven aan zijn coördinatieverplichtingen.
- Hij zorgt voor het opstellen en actueel houden van het V&G-plan, als de opdrachtgever dit aan hem overdraagt. Hij is ervoor verantwoordelijk dat het V&G-plan goed wordt uitgevoerd, en ziet hierop toe.
- Hij coördineert de samenwerking tussen de verschillende werkgevers (en eventuele zzp'ers) op de bouwplaats.
- Hij vermeldt beveiligingen en technische hulpmiddelen op de bouwplaats en geeft aan hoe op deze voorzieningen toezicht wordt uitgeoefend.

De uitvoerende partij mag zelf bepalen wie hij aanstelt als coördinator. Hij kan eventueel ook zélf als coördinator optreden, of eigen personeel aanwijzen. De opdrachtgever en uitvoerende partij zijn verantwoordelijk voor de kwaliteit van de coördinator en de kwaliteit van de uitvoering van de taken van de coördinator.

Verplichtingen van werkgevers

Werkgevers zijn en blijven altijd eerstverantwoordelijke voor de arbeidsomstandigheden van hun eigen werknemers. Ze zijn verplicht samen te werken zodat het veiligheids- en gezondheidsbeleid op de bouwplaats goed gestalte krijgt. Als de coördinator bepaalde aanwijzingen geeft om de veiligheid te bevorderen, dan moet iedere werkgever ervoor zorgen dat zijn werknemers deze aanwijzingen opvolgen.

Verplichtingen van zelfstandigen

In de Arboreggeving staan ook regels voor zelfstandigen. Het gaat om regels die levensbedreigende of zeer ernstige risico's op de werkvloer moeten tegengaan. De regels gaan o.a. over valgevaar, het werken met gevaarlijke stoffen (zoals asbest en kwarts) of het werken aan elektrische installaties. Het doel hiervan is dat zelfstandigen minder worden blootgesteld aan arbeidsrisico's.

De Arbowet legt zelfstandigen geen administratieve verplichtingen op. Maar zelfstandigen zijn wel verplicht om gevaar voor zichzelf en anderen te voorkomen. Wanneer een zzp'er zich verhuurt aan een aannemer, wordt hij gezien als werknemer. Voor hem gelden dan dezelfde arboregels als voor andere werknemers.

Wanneer een zzp'er als zelfstandige op de bouwplaats werkt, dan kan hij door onveilig gedrag de anderen op de bouwplaats in gevaar brengen. Daarom gelden er ook voor zelfstandigen regels om gevaarlijke situaties te voorkomen. Ze zijn ook verplicht samen te werken om het veilig en gezond werken op de bouwplaats te bevorderen. (Zie verder de brochure over de ZZP'ers van de Arbeidsinspectie).

Hoe verloopt een inspectie?

De Arbeidsinspectie controleert tijdens inspecties specifiek op veiligheids- en gezondheidsrisico's. De wijze waarop de Arbeidsinspectie deze risico's op de bouwplaats inspecteert, staat beschreven in de brochure 'Arborisico's op bouwplaatsen'. Als de inspecteur tekortkomingen aantreft op de bouwplaats, gaat hij na of de werknemers voldoende kennis hebben van de gevaren en of ze weten welke maatregelen zij moeten treffen. Ook controleert hij of er voldoende toezicht is op veilig werken. Bij tekortkomingen op de bouwplaats onderzoekt de Arbeidsinspectie welke maatregelen u heeft genomen om goede arbeidsomstandigheden te garanderen. De inspecteur gaat na of u de risico's goed in kaart heeft gebracht en of de voorgestelde maatregelen de risico's voldoende beheersen.

Bij de inspectie kan blijken dat er gemeenschappelijke risico's op de bouwplaats zijn. De inspecteur kan dan onderzoeken of de verschillende partijen voldoende aandacht hebben geschonken aan de samenwerking en coördinatie van het veilig en gezond werken op de bouwplaats. De grootste verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij de opdrachtgever en de uitvoerende partij (meestal de hoofdaannemer).

Uitgangspunt voor de handhaving is: hard waar het moet en zacht waar het kan. Als u in het algemeen zorg draagt voor veilige en gezonde werkplekken, dan houdt de Arbeidsinspectie daar rekening mee bij de handhaving. Maar bepaalde tekortkomingen kunnen zo ernstig zijn dat de Arbeidsinspectie hiertegen altijd optreedt.

Meer informatie

- ▶ www.arbeidsinspectie.nl
- ▶ www.rie.nl
- ▶ www.arbonieuwestijl.nl
- ▶ www.arbouw.nl
- ▶ www.aboma.nl
- ▶ www.arbo.nl
- ▶ www.missarbo.nl
- ▶ www.stoffenmanager.nl
- ▶ www.arboportaal.nl
- ▶ uw brancheorganisatie
- ▶ opleidings- en scholingsinstituten in uw branche

Colofon

Deze brochure is ontwikkeld in opdracht van de Arbeidsinspectie, 2008.

Disclaimer

In deze brochure staat hoe arbozorg in de bouw georganiseerd moet worden. U kunt lezen hoe de Arbeidsinspectie op de arborisico's inspecteert. Mogelijk is niet alles in uw bedrijf aan de orde, dan is dat deel van de tekst niet op u van toepassing. De regels waar het in deze brochure over gaat, zijn bestaande regels. Meer informatie vindt u op www.arbeidsinspectie.nl en www.arbonieuwestijl.nl. Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is niet verantwoordelijk voor informatie op websites van derden waarnaar in deze brochure wordt verwezen. Aan de tekst van deze brochure kunnen geen rechten worden ontleend.

In deze brochure gaat het over de zorg voor veilig en gezond werken op de bouwplaats. Deze brochure moet in samenhang worden gelezen met de brochure 'Arborisico's op bouwplaatsen'.

Nadere informatie

U kunt deze brochure in digitale vorm vinden op www.arbeidsinspectie.nl. Daar vindt u ook meer informatie over de verwijzingen naar bestaande instrumenten en hulpmiddelen in deze brochure. Alle Arbowet- en regelgeving vindt u op www.overheid.nl.

Extra exemplaren van deze brochure zijn aan te vragen via Postbus 51: tel. 0800-8051 of www.postbus51.nl.

Met dank aan alle meewerkende bedrijven en organisaties.